

КЛАСИФІКАЦІЯ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ АУДИТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ У ПРОЦЕСІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Полонська Тамара Костянтинівна,
канд. пед. наук, ст. наук. співр., пров. наук. співр.
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ. Аудіювання (сприйняття на слух) посідає важливе місце серед інших видів мовленнєвої діяльності (МД), котрі використовуються на уроках іноземної мови в гімназії. *Аудіювання* (англ. *listening comprehension*) є рецептивним видом мовленнєвої діяльності, який означає процес сприйняття і розуміння мовлення на слух. Воно становить основу спілкування, оскільки саме з нього починається оволодіння усною комунікацією, і вважається найскладнішим видом МД. Під *аудитивним умінням* ми розуміємо мовленнєві вміння, які необхідні для сприймання та розуміння усних повідомлень із різних джерел (з голосу, аудіо- та інтернет-ресурсів тощо).

Цілі роботи: розглянути сутність понять «аудіювання» та «аудитивне вміння»; проаналізувати сучасні класифікації вправ для навчання іноземної мови у закладах загальної середньої освіти та запропонувати авторську систему аудитивних вправ.

Матеріали і методи дослідження: аналіз нормативних документів у галузі освіти (державні стандарти, навчальні програми тощо), психолого-педагогічної та методичної літератури з окресленої проблеми. Експериментальна перевірка запропонованої класифікації аудитивних вправ.

Результати й обговорення. У сучасній методиці навчання іноземних мов виокремлено чотири основних механізми аудіювання: мовленнєвих слух, пам'ять, імовірнісне прогнозування, механізм артикулювання. *Мовленнєвий слух* забезпечує сприйняття усного мовлення, розподіл його на смислові синтагми, словосполучення, слова. Завдяки цьому механізму відбувається

впізнання знайомих образів в мовленнєвому потоці. Важливість урахування *оперативної пам'яті*, котра здатна утримувати інформацію довше ніж 10 секунд (на відміну від короткотривалої). Наявність установки на запам'ятовування. *Імовірнісне прогнозування* – це передбачення ходу подій. Суть *механізму артикулювання* полягає в тому при аудіюванні відбувається внутрішнє промовляння, тобто артикулювання. Чим чіткіше промовляння, тим вищий рівень аудіювання.

На думку вітчизняних методистів, до психофізіологічних механізмів аудіювання доцільно віднести слухове сприйняття, внутрішнє промовляння, сегментування мовленнєвого ланцюга, оперативну пам'ять, антиципацію, довготривалу пам'ять, осмислення [3, с. 126].

У процесі оволодіння іноземною мовою аудіювання як вид МД є водночас метою і засобом навчання. Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти [1] і чинної навчальної програми з іноземних мов [2] основною *метою навчання* іншомовного аудіювання в гімназії є сприймання й розуміння учнями усної інформації в умовах безпосереднього й опосередкованого міжкультурного спілкування. Реалізація мети навчання аудіювання можлива за допомогою спеціальних аудитивних вправ. Аудіювання виступає *засобом навчання* в разі поєднання аудитивних вправ з елементами інших видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання й письма), що досягається шляхом використання неспеціальних вправ. Оптимальним варіантом навчання аудіювання є, на нашу думку, створення такої системи вправ, яка поєднувала б спеціальні та неспеціальні вправи.

Існують різні класифікації вправ для навчання аудіювання, але в основу усіх покладено критерій їх спрямованості на розвиток мовних або мовленнєвих умінь. Здебільшого аудитивні вправи, тобто вправи для навчання аудіювання, поділяються на *підготовчі (тренувальні) й мовленнєві (комунікативні)*.

Підготовчі/тренувальні вправи застосовуються для забезпечення технічної сторони аудіювання, подолання його окремих *труднощів* (пов'язаних з умовами сприймання, зі сприйманням мовної форми, зі змістом аудіотексту та

формою його пред'явлення, зі сприйманням певного виду мовленнєвої діяльності тощо) і для *формування механізмів аудіювання* (внутрішнього промовляння, оперативної і довготривалої пам'яті, ідентифікації, антиципації). Тобто, *підготовчі* – це вправи, які готують до здійснення аудіювання.

Мовленнєві/комунікативні вправи сприяють виробленню умінь сприймати мовленнєві повідомлення в умовах, що наближаються до природного мовленнєвого спілкування (контактного і дистантного). Ці вправи передбачають удосконалення процесу смислового сприйняття, досягнення певного рівня розуміння. Вагомою особливістю мовленнєвих вправ є їх спрямованість на створення умов, максимально наближених до умов реального спілкування. Іншою важливою властивістю мовленнєвих вправ є те, що вони відображають структуру мовленнєвої діяльності, що складається з трьох частин, а, отже, включають завдання, що виконуються послідовно на трьох етапах: до прослуховування, під час прослуховування, після прослуховування (дотекстовому, текстовому, післятекстовому етапах).

На сучасному розвитку методичної науки утвердилася типологія вправ, яка включає послідовність виконання мовних (інші назви: підготовчих, домовленнєвих, тренувальних), умовно-мовленнєвих (умовно-комунікативних) і мовленнєвих (комунікативних) вправ. Прибічником цієї типології є, зокрема, вітчизняний учений-методист і В. Редько [4, с. 288].

Мовні вправи передбачають аналіз і тренування мовних явищ (фонетичних, граматичних, лексичних) поза мовленнєвою діяльністю. *Умовно-мовленнєві вправи* характеризуються ситуативністю, наявністю мовленнєвого завдання та призначені для усвідомлення учнями функцій мовних одиниць у спілкуванні. *Мовленнєві вправи* спрямовані на вироблення в учнів умінь сприймати мовленнєві повідомлення в умовах, наближених до природного спілкування. Учителю варто враховувати, що зазначені вправи передбачають розвиток і вдосконалення мовленнєвих умінь лише на основі здобутих знань і сформованих навичок.

Зазначена типологія чітко окреслює завдання до кожного з трьох видів вправ, які спрямовані на формування навичок і вмінь аудіювання. Надалі ми будемо послуговуватися цією типологією вправ, оскільки, на наш погляд, вона найбільше відповідає реалізації компетентнісного підходу в сучасній іншомовній освіті в цілому та формуванні МІКК в аудіюванні зокрема.

Наведемо приклади вправ, які вчителю доцільно використовувати на уроках іноземної мови в 5–6 класах гімназії для формування МІКК в аудіюванні.

Мовні вправи (вправи на ідентифікацію й диференціацію, доповнення, заміну, перефразування, комбінування, розвиток імовірного прогнозування, розпізнавання на слух, розширення синтагм, розвитку здогадки тощо):

– послушайте пари слів і визначте, чи однакові в них: а) перші приголосні звуки; б) останні приголосні звуки; в) голосні в середині слова тощо;

– послушайте слова і виберіть ті, що відповідають малюнку;

– послушайте речення і замініть іменник іншим словом;

– запам'ятайте усі дати, імена, географічні назви із прослуханого тексту, а потім повторіть їх у тій же послідовності;

– послушайте ряд слів (дієслів, прикметників) і назвіть іменники, які найчастіше з ними вживаються (beautiful – girl, flower, day; to go – to school, to university, to kindergarten, to the park, to bed);

– послушайте речення, замініть у них синоніми на антоніми (або навпаки);

– послушайте запитання і відповідь. Замініть відповідь на іншу (наприклад, What will you do on Sunday? – I'll go to the park (I'll go to the museum, etc.);

– визначте значення інтернаціональних слів за контекстом та їх звуковою формою (наприклад, computer, gadget, parliament, address, football) тощо.

Отже, при доборі та використанні мовних вправ учитель має брати до уваги їх мету – розвиток мовних навичок і психічних механізмів аудіювання, зняття труднощів, пов'язаних із мовним оформленням аудіотексту, знайомство

учнів з аудитивною діяльністю. Це можуть бути вправи на розвиток: фонетичних і граматичних навичок аудіювання, уваги, оперативної пам'яті, імовірної здогадки тощо.

Умовно-мовленнєві вправи (вправи на впізнавання, імітацію, підстановку, трансформацію, переклад, аудіювання повідомлень тощо):

– послухайте декілька речень і підніміть руку, коли почуєте питальне/заперечне речення;

– послухайте розпорядження батьків, які вони дають своїм дітям. Підніміть руку/сигнальну картку, якщо розпорядження буде зроблене у формі прохання (не наказу). Не забудьте, що прохання передається висхідним тоном. Наприклад: Wash your hands, please. Clean the room, please. Feed the cat, please;

– попросіть товариша зробити те, про що я прошу вас. Наприклад: Give me the book. (Учень, звертаючись до товариша: Give me the book, please);

– висловіть свою незгоду з наведеними твердженнями, використовуючи зразок (наприклад, I am sorry but I disagree або I do not think so);

– перетворіть стверджувальні речення на заперечні/питальні;

– послухайте оголошення/повідомлення і заповніть пропуски в його графічному варіанті;

– прослухайте текст про святкування Нового року в Англії та розкажіть, як ваша сім'я зазвичай святкує Новий рік. Можете використати зразок;

– учора з товаришем ти ходив у кінотеатр. Йому дуже сподобався фільм «Кролик Пітер». Скажи, що він тобі також сподобався.

Таким чином, умовно-мовленнєві (або умовно-комунікативні) вправи дозволяють учителеві здійснювати тренування мовного матеріалу в навчальній або умовній комунікації, що імітує природню. Ці вправи повинні бути ситуативними (будь-яка репліка вчителя й відповідь учня мають співвідноситись із ситуацією, взаємовідносинами співрозмовників, їхньою діяльністю). Вони повинні забезпечити спрямованість учнів на мету і зміст висловлювання, а не на форму (опрацювання відбувається на добре відібраному

матеріалі), характеризуються комунікативною цінністю фраз, так як є навчальними.

Мовленнєві вправи (вправи ситуативні, репродуктивні, дескриптивні, дискусивні, композиційні, на сприйняття діалогічного/монологічного мовлення, на запитання-відповідь тощо):

- поставте запитання до підмета/виділених слів/речення;
- послухайте запитання і дайте позитивну/негативну відповідь;
- послухайте два-три речення/короткі тексти, різні за змістом, з опорою на наочність, а потім у звукозапису без опори на наочність і дайте відповіді на запитання;
- складіть діалог на запропонований сюжет, використовуючи подані слова і вирази;
- опишіть малюнок, вживаючи Present Indefinite;
- розкажіть про свою сім'ю (сім'ю Тома, Стіва, Сюзан). Дайте характеристику кожному членові сім'ї, використовуючи таблицю/фотографії;
- прослухайте фрагмент тексту і висловіть своє ставлення до почутого;
- послухайте текст про літні канікули Сема (Енн, Ден) і розкажіть, як ви провели ці канікули тощо.

Тобто, мовленнєві вправи спрямовані на вдосконалення процесу смислового сприйняття, на досягнення певного рівня розуміння. Добір і використання в навчанні аудіювання цих вправ потребують від учителя врахування двох важливих особливостей: 1) спрямованість вправ на створення умов, максимально наближених до умов реального спілкування; 2) необхідність включення завдань, що виконуються послідовно на трьох етапах: до прослуховування, під час прослуховування і після прослуховування (дотекстовому, текстовому, післятекстовому етапах). Учителю має також зважати, що зазначені вправи передбачають розвиток і вдосконалення мовленнєвих умінь лише на основі здобутих знань і сформованих навичок.

Запропоновану систему вправ було апробовано у 6-х класах експериментальних навчальних закладів Інституту педагогіки НАПН України в

різних регіонах країни. Загалом у випробуванні взяли участь 125 учнів, які вивчають англійську мову. Результати експериментального навчання дозволяють констатувати, що запропонована методика формування аудитивних умінь учнів гімназії на засадах компетентнісного підходу є ефективною й перспективною.

Висновки. Зазначені три типи вправ, що складають авторську типологію, було виділено відповідно до основних функцій мови, а види вправ вирізнено згідно зі стадіями засвоєння мовного матеріалу та формування мовленнєвих навичок і вмінь (ознайомлення й осмислення, запам'ятовування і використання).

Неодмінною умовою аудіювання учнями мовлення на слух є чітке й повільне мовлення, з тривалими паузами час від часу. Обсяг прослуханого тексту або в запису матеріалу для 5–6 класів має становити 2–3 хв, що відповідає вимогам чинної навчальної програми з іноземних мов. Зазначені параметри стосуються лише оцінювання учнів і не слугують основними орієнтирами в навчанні.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти затверджено : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>

2. *Іноземні мови. 5–9 класи: навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2017/2018 році / уклад. М. Н. Шопулко. Харків : Ранок, 2017. 144 с.*

3. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці) : навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2008. 285 с.

4. Редько В. Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика : моногр. Київ: Пед. думка, 2017. 628 с.